

վանապահանքն երեսն, եւ իրաւացի բայց ինքս
գանգաւորեալ կ'ըլլէ գուրս: Արուժին սաստիկ
վրդոված եւ միանգամայն իւր մնախաւ, չուլլ եւ
թեթեւամար կնոջ՝ Էփեմիայէն զբոսնելով՝ դատաս-
տանքն կը մնանէ Պղէպօ, որ կը գատապարտուի բանտ-
արկութեան: Արուժին գատաստանի մէջ ալ
հրապարակաւ կուրանայ իւր պարտքը: Իսկ փեսան
չկարողանալով ձեռք բերել իրեն խոստացուած գու-
մարը, կը հրաժարի կէկէկէն եւ սուրբ օրիորդի հետ
կը նշանուի: Բայց նոյն միջոցին որ Պղէպօ բանտ պի-
տի ուղարկուէր, Արուժինի պարտամօր հակը կը
գտնուի: Արուժին կը ստակայ եւ կ'աշխատի մինչեւ
անգամ կրկին վճարելով ազատել իւր ստորագրու-
թիւնը: Բայց Պղէպօ յանձն է' առնուր, կ'երթայ
բանտ եւ ապա դատաստանի միջոցաւ կը խալտու-
ապէս անհրաւ վանապահանք:

Պղէպօ առաջին անգամ՝ ներկայացուած է
1871ին:

(Հրօշակութիւն)

Կ. ՏԻՐԻԾԱՆ

ՆԱԽԵՐԵՆ ԿՐԹԱՐԱԿԱՌԻԹԻՒՆԸ 1887 ՏՈՒՐԻՑ

(Հրօշակութիւն եւ իւր)

Բ. ԵՐԹՈՂԱԿԱՆ ԿՐԱՍԻՐԱԿԱՌԻԹԻՒՆԶ

1. **CHRYSOSTOMUS**, S. Joannes. — In Isai-
am prophetam interpretatione, nunc primum ex armenio in
latinum sermonem a patribus Mekitharistis translata. Ve-
netiis, typ. S. Lazari, 1887. XX, 468 S. 8.

(Ոսկեբերդի Եպիսկոպ Մեկիթարիստէն թարգմա-
նութիւնն է հայէ ի լատին):

2. **de DAMAS**. — Coup d'oeil sur l'Arménie, à
propos d'une mission de la Compagnie de Jésus ouverte
en Asie mineure par les ordres du pape Léon XIII Paris
et Lyon, Delhomme & Brignet, 1887. XV, 602 S. 16.

(Արեւելի Հայաստանի վրայ, գաղղ.)

3. **ERCKERT**, R. v. — Der Kaukasus und seine
Völker, Leipzig, Froberg, 1887, VII, 385 S. 8.

(Արաւս եւ իւր ժողովուրդքն, գերմ.):

4. **GERGEN**, J. — Armenischer Walzer, Ver-
lorenes Glück, für Pianoforte zu 2 Händen, Leipzig, 1887.

(Հայկական կարգաւ (վալս) հրաժշտութեամբ):

5. **HANUSZ**, J. — Beiträge zur armenischen
Dialectologie: Wiener Zeitschr. für die Kunde des Morgen-
landes I, 3. S. 181—197; 4. S. 281—313.

(Արաւստայրութիւնը հայկական բարբառագի-
տութեան, — Գուրգի բարբառք, — որ կը շարունա-
կուի նաեւ այս տարի —, գերմ.):

6. — Neue armenische Zeitschriften, ibid. I. 1.
S. 79.

(Եր հայերէն օրագիրք, գերմ.):

7. **JOANNISSIANY**, A. — Armenische Biblio-
thek, I—VI, Leipzig, Friedrich, 1887.

(Հայկական Գրաստանարան, գերմ.):

8. **KHALATIANTE GR**. — 1836—1886, ПРА3-
ДНОВАНИЕ пятидесятилѣтняго юбилея учено-педагогиче-
скаго дѣятельности Н. О. Зинна, Москва, 1887.

(Հանգեա Եփեմանայ Եփեմիէն Մ'րաւի Էփեմ,
առաւ.):

9. **LAGARDE**, P. de. — Agathangelus und die
Akten Gregors von Armenien, neu herausgegeben. Göt-
tingen, Dietrich, 1887, 164 S. 4.

(Թուանքն Ագաթանգեղոս եւ Վրդ Գրիգորի,
յուս. գերմ.):

10. — Glossaire latin-arménien, par Carrière,
G. G. A. 1887, S. 229—312.

(Քրնագատութիւն լատին-հայ բառարանի, հրա-
տարակ' Ջրատիրի, գերմ.):

11. **MATTIN**, J. P. P. — L'Arménie chrétienne
et sa littérature, par F. Nève, Rev. d. questions hist.
1887, Janv.

(Քրնագատութիւն Ք. Նեփի քրիստոնէայ Հայ-
աստանի, գաղղ.):

12. **MOURIER**, J. — Batoum et le bassin du
Tchorok, Paris, Leroux, 1887, 76 S. 8.

(Պարթւոս եւ չօրոթի աւազանը, գաղղ.):

13. — L'Art religieux au Caucase, Paris, Le-
roux, 1887.

(Արծաւան արուեստի ի Արաւս, գաղղ.):

14. **MÜLLER**, D. H. — Drei Inschriften von
Van, W. Z. f. d. K. d. M. I. 3. S. 213—220.

(Երեք արձանագրութիւնք Վանի, գերմ.):

15. **RONCHI**, O. — 1. L'Etoile de l'Arménie,
2. Aux bords de l'Araxe. — Chansons Arméniennes:
1. Souvenir d'Erzeroum, 2. Souvenir de Khars, 3. Sou-
venir d'Erivan, Milan, 1887.

(Հայկական երգք, հրաժշտութեամբ):

16. **SCHWEIGER-LECHENFELD**. —
Zwischen Donau und Kaukasus, Wien, A. Hartleben's
Verlag, 1887.

(Ընդ մէջ Դանուբայ եւ Արաւս, գերմ.):

17. **TAVITIAN**, Dr. S. — De l'Être ou du
positif de l'être, Paris, P. Schmidt, 1887.

(Է կամ լինելը դարձանք, գաղղ.):

18. **TIGRANOFF**, N. — Transkaukasische
Volkslieder und Tänze.

(Արքայաւորական ցոյցք եւ կարգք):

19. **TOMSON**, A. — ЛИНГВИСТИЧЕСКІЯ
ИЗСЛѢДОВАНИЯ. 1. Краткій очеркъ фонетики и мор-
фологии Ахалцхскаго говора С. Петербурга, 1887.
VIII, 120 стр.

(Աղաղիկայի գաւառիկցուի հնչմանք եւ ձեւաց
համառու անալիսութիւն, առաւ.):

20. Un mariage arménien: Missions catholiques,
1887, 22 29 April.

(Հայկական հարսանքի մը, գաղղ.):

21. **VETTER**. — Das apokryphe Schreiben Dio-
nysius des Areopagiten an Titus über die Aufnahme
Mariä. Aus dem Armenischen übersetzt: Theol. Quartals-
schrift, 1887, I. 133—138.

(Թրգմ. անվարել թղթի Գիւնիսեոթի առ Տի-
տոս ի հայէ ի լատին):

22. **WÜNSCH**, J. — Das Schulwesen in Tür-
kisch-Armenien: Österreich. Monatsschrift für den Or.
1887, Nr. 10. S. 149—153.

(Հասարակական կրթութիւնն ի Տաւրահայս,
գերմ.):

Իստք են անցեալ տարւոյ ընթացքն լոյս
տեսած մեզի ծանօթ ազգային հրատարակու-
թիւնք: Եւրոպական հրատարակութեանց մէջ
զանց առնուլ տիպուած ենք այն շորս հինգ յօ-
դուածներն կամ հրատարակութիւններն, որ
գաղղիական ամսագրութիւնք մէջ կամ իւր տեսը
հրատարակուած են: Դոյնպէս այնպիսի հրատա-
րակութիւններն, որոնք թէեւ ընդ ազատ միայն
մեր ծանօթութեան հասած են, ինչպէս առաւ-
րէն հրատարակուած այլեւալ յօդուածներն ու
գործերն, սակայն որոշ վերնագիրն չենք ունե-

16 / 18

յամ¹։ Հայերեն հրատարակութեանց ցանկին մէջն ալ դուրս մնացած են ինչ ինչ հրատարակութիւնք, զոր չէինք կրցած ստուգել եւ կամ 1886ին տպուած են, թէեւ 1887ին սկիզբներն հրատարակուած ըլլան²։

Անցեալ տարւոյ ընթացքին մէջ հայերէն լեզուա կրնանք ընդ ամեն իբր 135 հրատարակութիւնք եղած համարիլ. թող լրագրաց ձեռք հրապարակ չելած հրատարակութիւններն։ Այս հրատարակութեանց 77ը կ'իյնայ Տաճկահայոց, որոնք հետ ե նաեւ Եւրոպայի Հայոց հրատարակութիւնքն. իսկ 58ը Ռուսահայոց։ Տաճկահայոց հրատարակութեանց մէջն են թիւ լրագիրներն, գրացուցակներն, օրացոյցներն գուրս թողունք, կը մնայ 45 գիրք կամ տետր կողմու արժանի բան, որմէ 15ն ուսումնական, 8ը վեպ (ինքնագիր կամ թղթ³) եւ 22ը դասագիրք է։

Իսկ Ռուսահայոց հրատարակած գրող ինչպէս թիւն ստուար, նոյնպէս բովանդակութիւնն ընտր է։ Անցեալ տարւոյ ընթացքին Ռուսաստանի լրաց տեսած իբր 58 հրատարակութեանց մէջն լրագիրներն ու օրացոյցներն ի բաց թողլով՝ կ'ունենանք իբր 50 երկասիրութիւն, որմէ 17ն ուսումնական է, 22ը վեպ, 12ը դասագիրք։ Ռուսահայոց հրատարակութեանց թիւոյն մակերեսը (niveau) 10 տարի է՝ (1878—1888) 60 եւ 80 թուերու մէջ կը եղայ։

Եթէ անցեալ տարւոյ հրատարակութեանց որպիսութիւնն ալ նկատենք, կը գտնենք ուսումնական են ի մասնաւորի ազգային-ուսումնական այլեւայլ ձիւղերն ըստ բաւականի մշակուած՝ թէ առանձինն հրատարակութեանք, եւ թէ լրագրաց մէջ բազմաթիւ յօդուածներով։ Գասագրքերն որ գրեթէ ամեն տարի Տաճկահայոց հրատարակութեանց մեծամասնութիւնը կը կաշէ, այս 1887 տարին ալ աւելի են թուով։

¹ Երկուս տարւոյ ընթացքին մէջ լրաց տեսած այսպիսի գործերու վերնագիրն մեզի ծանօթացնել եթէ յանձն առնու ձգն յօդու հայ գրականութեան, մնաց ամենայն ընդհանրութեամբ կ'ընդունինք։

² Հաւ կը ենթադրեմք ազգային լրագիրներն, որ նորապայ գործերն առատաբան մասնակց գրելի գործոյն ճակատն ունեցէ. նաեւ տպագրութեան տեսք, տպարանն ու տարին։ Իբր գրեթէ շատ լրագիրներն ստոր անդրիք են, մի գրեթէ հետեւելով դաշդիադի եւ անդղիադի լրագրաց, գրութի շատ գեղեցիկ կը սպասենք գործնայի թիւք մ'առնու. — Ինքն իրարայր քննարկի հրատարակչաց լուծութիւնն հիմնադրելով՝ դառն ենք կոտա Պոլսի, որ պետք է ընջալ Բաղդադ։

Բաղդադի 1888 Ս. Պրակի մէջ նշանակեալ ցուցակէն կ'ուզենք լրացնել պակասները. սակայն յիշեալ Պրակին մէջ նշանակեալ գրքերէն քսանու մէկ գիրք արգեն 1887 Ս. Պրակին մէջ նշանակուած են. հոս իրարայր անդալտաւած դասար. որոնքմ եւ ինքն 1887 Պրակին մէջ 1886 թուականն անին, իսկ 1888 Պրակին մէջ նոյն գրքերն 1887 Ս. Պրակին եւ 1887 Պրակին նաեւ 1887 Ս. Պրակին մէջ, ուր 1886 Պրակին ինն հրատարակութիւնք վերադին տպուած են։

Ռուսահայոց դասագրող գրեթէ կրկինը Տաճկահայք աւելի ուսողական եւ լեզուագիտական դասագիրք հրատարակած են, իսկ Ռուսահայք աւելի գեղարուեստից վերաբերեալ դասագրեանք։ Վեպերն ու բանաստեղծութիւններն երբեմն Տաճկահայոց քով այնպէս առատ էին որ կը խորէին միւս ամեն հրատարակութիւններն. անցեալ տարւոյ ընթացքին մէջ նոյն երեւոյթը կը տեսնենք Ռուսաստան։ Անոր համար կրնանք այսօր ըսել Ռուսահայոց նկատմամբ, ինչ որ Է. Տիւրքիէ 1873ին իւր դասաստեղծեանց սկիզբն հրապարակական ձառի մը մէջ ըսած էր. «Մեր օրերն գրականութեան պն ձիւղերն որ մեր մէջ այնչափ մեծ յարգ ունին վեպ, թատերախաղ, քնարական բանաստեղծութիւն, Օսմանեան Պետութեան մայրաքաղաքին Հայոց մէջ ընդունելութիւն գտած են¹»։

4. Գ. Գ.

ՍՄՅՆՆԱԽՍԱԿԱՆ

Պատմութիւն Ղիւնդիպայ մեծի վարդապետի Հայոց։ Երկրորդ տպագ. Ս. Պետերբուրգ. Սկորոխովով. 1887. 8. 22թ. 201 երես։

Մտեփանոսի Տարոնցիպ Առողիպ Պատմութիւն տիեզերական։ Երկրորդ տպագ. Ս. Պետերբուրգ. Սկորոխովով. 1885. 8. 16թ. 438 երես։

Փրքեր. Միւլլեր ռուսացիէն հետեւեալ երկու հայերէն փրքոյ վրայ Տաճկաստ. քննադատութիւն մ'ունի դառն², որուն աւտորի թարգմանութիւնն։

Տիւրքիէ ընկերութիւնն հրատարակութեան հայերէն իւր իւր պլեւայլ հրատարակութեանց մէջ ի լոյս հանած է նաեւ չորս հին հեղինակներ, որոնք Եւրոպացուց հետաքրքրական են. այսինքն Ալաթ թանգրուց, Մովսէս Նարեկացի, Ղիւնդիպ Եւսդիկ։ Ասոնցմ առաջին երկուքն ոչ այնչափ բանասիրական՝ որչափ հայերեսաիրական արժէք ունին, վստի զի ծանօթ հրատարակութեանց կրկնութիւն են լոկ³։ Ընդհակառակն մեծ բանասիրական ար-

¹ De nos jours, les genres littéraires les plus en vogue parmi nous, le roman, le drame, la poésie lyrique, ont pris faveur parmi les Arméniens de la métropole de l'empire ottoman.

² Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes. 1888. 8. տարի։

³ Գիշալ քրքոյ մէջն Ալաթնադիւնը, 1883ին Ղիւնդիպի վերին տպագրութեան վրայն եղած է եթէ այս հրատարակութիւնն Ալաթնադիւնը նոր ձեռագրոյ մը համաձայնութեամբ եղած է ըստ, յայտն է որ անհամաձայն մեծ արժէք ունենալ գործն, ինչպէս են «Փրքիւ. Ընկ. Հայերէն Պրքերի հրատարակութեան» յօդուր Առողիպ եւ Ղիւնդիպի ներքա գրքերն։ Ինչ մեծ ծառայութիւն կը մատուցուր գրականութեան, եթէ Էմփանի Ալաթնադիւնը ուժը օրհանկերեն (Մայր Տաճու), Թ. 1613—1618 եւ 1626) գրէն Երկրաշարժի, Կաթմասութեան հրատարակելն։ Սակայն Ղիւնդիպ հրատարակելն կ'ընդհատէ Ղիւնդիպի Գիշալ Մարտիրոսի արգեն՝ բուական էական տպագրութիւններ կը ցուցնէ, նոյնպէս միւս կտորներն։ Կարելի որ թեւեւ Ալաթայ միջոցա. հրատարակէ յո. Եմփան։

11ր 6

= Պրքեր